

PAPRSKOPLOUTVÉ RYBY PERMOKARBONSKÝCH LIMNICKÝCH PÁNVÍ ČESKÉHO MASIVU

S. Štamberg

Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Eliščíno nábřeží 465, 500 01 Hradec Králové, s.stamberg@muzeumhk.cz

Paprskoploutvé ryby tvoří významnou složku fauny permokarbonských limnických pánví Českého masivu. Zástupce karbonických aktinopterygií známe téměř výhradně ze sedimentů westphalu D a stefanu středoečeských a západočeských svrchnopaleozoických pánví a pouze izolované šupiny a kosti se vyskytují též ve stefanských jílovcích semilského souvrství podkrkonošské pánve. Z karbonických sedimentů je známo celkem devět rodů o jedenácti druzích patřících do čeledí *Elonichthyidae* („*Elonichthys*“ *sphaerosideritarum*, „*Elonichthys*“ *krejci*), *Pygopterygidae* (*Progyrolepis speciosus*, *Zaborichthys fragmentalis*), *Acrolepididae* (*Acrolepis gigas*), *Haplolepididae* (*Pyritocephalus sculptus*), *Igornichthyidae* (*Setlikia bohemia*), *Aeduellidae* (*Spinrichthys disperus*) a *Trissolepididae* (*Sphaerolepis kounoviensis*, *Sceletophorus biserialis*, *Sceletophorus verrucosus*). Karbonické paprskoploutvé ryby tvoří velice různorodé společenstvo zahrnující velké predátory, jejichž potravu tvořili ryby a obojživelníci. Jsou však zastoupeny i druhy živící se hmyzem nebo planktonem.

Aktinopterygii spodního permu se vyskytují zejména v podkrkonošské pánvi, vnitrosudetské pánvi a boskovické brázdě. Nejhojnější jsou rody *Amblypterus* a *Paramblypterus* z čeledi *Amblypterygidae* zastoupené druhy *Amblypterus vratislaviensis*, *A. feistmanteli*, *A. kablikae*, *Paramblypterus rohani*, *P. reussii*, *P. caudatus*, *P. gelberti* a *P. zeidleri*. Vzácněji se vyskytují aktinopterygii náležející i jiným čeledím. Zajímavé jsou výskyty rodu *Igornichthys* z čeledi *Igornichthyidae* z podkrkonošské pánve, nebo zcela nově objevené malé dravé ryby z čeledi *Elonichthyidae* z boskovické brázdě. Důležitou skupinou spodnopermských aktinopterygií je čeleď *Aeduellidae*. V kalenském obzoru podkrkonošské pánve a v bačovském obzoru boskovické brázdě se vyskytuje rod *Bourbonella*. Několik dalších, dosud nediodagnostikovaných druhů čeledi *Aeduellidae*, bylo nalezeno v rudnickém obzoru v podkrkonoší a v říčanském obzoru boskovické brázdě.

Pokud bychom vzájemně porovnávali paprskoploutvé ryby karbonu a permu, nalezneme mezi nimi řadu rozdílů. Předně je třeba konstatovat, že žádný druh ani rod nepřechází z karbonu do permu. Tato situace je poněkud odlišná od poznatků získaných z permokarbonských pánví Centrálního francouzského masivu, kde, ačkoliv je fauna aktinopterygií v mnoha ohledech velice shodná se stavem v Českém masivu, rod *Paramblypterus* se tam hojně vyskytuje již ve stefanských sedimentech spolu s rodem *Progyrolepis*, kdežto v Českém masivu je výskyt rodu *Paramblypterus* omezen až na spodní perm.

Jak již bylo řečeno výše, v karbonických sedimentech Českého masivu se vyskytují velcí predátoři, jakými byli *Acrolepis gigas* nebo *Progyrolepis speciosus*. Tento typ aktinopterygií ve spodním permu zcela chybí, ale naopak se vyskytují drobnější druhy rodů *Paramblypterus* a *Amblypterus* dosahující délky 15 až 25 cm, případně velmi drobné aeduelidní ryby o délce 6 až 8 cm živící se pravděpodobně planktonem.

Četnost nálezů paprskoploutvých ryb ve svrchním karbonu a ve spodním permu je rovněž značně rozdílná. Zatímco jedenáct druhů karbonických aktinopterygií je, až na *Sphaerolepis kounoviensis*, známo z jednoho nebo pouze několika jedinců, ve spodním permu je výskyt řady druhů velice masivní, doložený stovkami kusů. Ve spodním permu je známo několik fosiliferních obzorů, kde je zaznamenán hromadný výskyt aktinopterygií. Jedním z významných příkladů akumulace aktinopterygií jsou nálezy z několika výchozů bačovského pelokarbonátového obzoru v boskovické brázdě, kde se vyskytuje množství kompletně fosilizovaných aktinopterygií a nedospělých stadií obojživelníků čeledi *Discosauriscidae*. Tato lokální akumulace aktinopterygií a další fauny ve spodním permu boskovické brázdě byla pravděpodobně výsledkem zpočátku vynikajících životních podmínek dovolujících vznik silné polulace. Aridizace klimatu, spojená s kolísáním hladiny, vysycháním pánve a nedostatkem kyslíku, způsobila následné masové hynutí akvatických obratlovců.